

ANNA J. PARZONKO
*Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie*

PROBLEMY ROZWOJU TURYSTYKI WIEJSKIEJ NA WILEŃSZCZYŹNIE

W dniach 12-18 września 1999 r., w Wileńskiej Wyższej Szkole Rolniczej w Białej Wace odbyło się I Litewsko-Polskie Seminarium Naukowe z cyklu „*Problemy rozwoju turystyki Sieć lądowych szlaków wiejskiej na Wileńszczyźnie*” i Warsztaty Terenowe nt.: „*Sieć lądowych szlaków turystycznych na Wileńszczyźnie i ich atrakcje*”. Celem seminarium było zapoznanie uczestników z aktualnym stanem rozwoju turystyki wiejskiej na Wileńszczyźnie, przedstawienie perspektyw dalszego jej rozwoju oraz wypracowanie dla studentów Wileńskiej Wyższej Szkoły Rolniczej, na kierunku turystyki wiejskiej, programu nauczania z dziedziny geografii turystycznej oraz zasobów kulturowych i przyrodniczych regionu.

Organizatorami seminarium byli:

- Katedra Doradztwa Rolniczego Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie,
- Katedra Nauk Społecznych oraz Katedra Marketingu i Zarządzania Wileńskiej Wyższej Szkoły Rolniczej w Białej Wace,
- Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich w Brwinowie.

W seminarium wzięło udział ponad 80 osób.

Otwarcia seminarium dokonali w imieniu gospodarzy Dyrektor WWSzR Ryszard Stanisławski i w imieniu gości z Polski prof. dr hab. Marian Podstawka - Dziekan Wydziału Ekonomiczno-Rolniczego SGGW. Obaj mówcy w wystąpieniach powitalnych podkreślili wagę 8-letniej współpracy między tymi uczelniami i wagę uruchomienia nowego trzyletniego kierunku studiów z zakresu turystyki wiejskiej. Studia te decyzją Ministra Rolnictwa Litwy zostały uruchomione z dniem 1.09.1999 r.

Seminarium prowadził prof. dr hab. Zygmunt Przychodzeń, który w zagajeniu stwierdził m.in., że w skali światowej branża turystyczna w ostatnich dwóch

latach osiągnęła ważniejszą pozycję niż przemysł paliwowy, a zatrudnienie w turystyce sięgnęło 340 mln osób (oznacza to, iż jedna osoba na dziewięć zatrudnionych pracuje w turystyce). Uzasadnia to konieczność kształcenia młodzieży w tym kierunku.

Wystąpienia zaprezentowane podczas seminarium podzielono na trzy części:⁽¹⁾

1. Ogólne zagadnienia turystyki wiejskiej.
2. Wileńszczyzna jako region turystyki.
3. Z badań i doświadczeń w zakresie regionalizmu turystycznego w Polsce i innych krajach.

Ogólne zagadnienia turystyki wiejskiej przedstawione zostały przez Gintuat Žibnien i Bronislavasa Krikščiūnasa w referacie: „*Rozwój turystyki wiejskiej i perspektywy jej nauczania w litewskich szkołach rolniczych*”, przez prof. Zygmunta Przychodzenia w referacie „*Ekonomiczna i andragogiczna orientacja w turystyce wiejskiej*”, a także przez dr Krystynę Krzyżanowską (SGGW) w referacie „*Funkcje turystyki wiejskiej*”.

Turystyka wiejska na Litwie traktowana jest jako jedno ze źródeł dochodu umożliwiającego złagodzenie skutków ekonomicznego kryzysu, który dotknął głównie rolnictwo. Kryzys ten jest skutkiem przeobrażeń jakie przechodzi od 1992 roku litewska gospodarka - przejście z gospodarki planowej na wolnorynkową. Autorzy prognozują, że turystyczny biznes na wsi może przynieść 30-40% dodatkowych dochodów. Obecnie na Litwie żyje ok. 3,72 mln ludzi, z tego 24% mieszka i pracuje na wsi. W 1997 r. było w Litwie ok. 100 gospodarstw agroturystycznych, w 1998 r. już ok. 200 gospodarstw pragnęło reklamować się w katalogach turystycznych. 16 maja 1997 r. w Pałacu Rolnictwa zostało założone Litewskie Stowarzyszenie Turystyki Wiejskiej, a w 1998 r. opracowano krajowy program określający strategię i warunki rozwoju turystyki wiejskiej na Litwie.

Szybki rozwój turystyki wiejskiej spowodował zmiany w szkolnictwie rolniczym. W 1997 roku w dwóch wyższych szkołach rolniczych (na 12) uruchomiono programy studiów: *Turystyka wiejska*, oraz *Biuro biznesmena* ze specjalizacją turystyka wiejska, które mają już pierwszych absolwentów. Organizowanych jest szereg seminariów, na których prowadzone są konsultacje mające pomóc rolnikom w podejmowaniu działalności turystycznej.

Profesor Z. Przychodeń w swoim wystąpieniu przedstawił turystykę jako największy i najbardziej dynamicznie rozwijający się sektor gospodarki świato-

(1) Wszystkie referaty zamieszczone zostały w Materiałach I Litewsko-Polskiego Seminarium Naukowego i Warsztatów Terenowych nt.: „*Sieć lądowych szlaków turystycznych na Wileńszczyźnie i ich atrakcje*”, które ukazały się pod redakcją naukową Z.J. Przychodzenia, w ramach wydawnictwa z cyklu: „*Problemy rozwoju turystyki wiejskiej na Wileńszczyźnie*”, Warszawa – Białą Waka 1999.

wej, którego branże dystansują już pozycję przemysłu paliwowego. Określił turystykę jako najcenniejszy towar świata. Profesor poddał krytyce zliberalizowaną orientację ekonomiczną towarzyszącą rozwojowi turystyki wiejskiej. W kształceniu akademickim opowiedział się za prymatem orientacji społeczno – kulturalnej, andragogicznej, w której turystyka ma pozycję zjawiska o szczególnych wartościach wychowawczych, służących rozwojowi osobowości człowieka. Turystykę tę potraktował jako system dydaktyczny i wychowania człowieka empatycznego, odpowiedzialnego i wrażliwego patrioty.

Szybkie tempo rozwoju turystyki niesie ze sobą wiele skutków dla następujących sfer życia: społecznej, psychologicznej, kulturowej, przestrzennej i ekonomicznej, które wzajemnie się przenikają i uzupełniają. Całokształt tych skutków określany jest mianem funkcji turystyki.⁽²⁾ Dr Krystyna Krzyżanowska zaprezentowała niektóre z funkcji współczesnej turystyki, które mają często charakter funkcji oczekiwanych lub postulowanych, przynoszące wiele korzyści zarówno samemu człowiekowi jak i całemu społeczeństwu.

Turystyka jest m. in. *formą wypoczynku* w czasie wolnym od pracy i nauki, pozwala niwelować ujemne skutki współczesnej cywilizacji. Dlatego bardzo ważne jest w jaki sposób spędzamy wolny czas. Czynny wypoczynek ma duży wpływ na *poprawę naszego zdrowia* zarówno psychicznego (oderwanie się od pracy, problemów życia codziennego, otoczenia), jak i fizycznego (poprawa kondycji, odporność na choroby itp.). *Funkcja wychowawcza i kształceniowa* jest bardzo ważnym czynnikiem przemawiającym za dalszym rozwojem turystyki, ponieważ ma ona pozytywny wpływ na rozwój osobowościowy człowieka. Podróżując mamy możliwość odkrywania nowych wartości moralnych, poznawania innych ludzi, kultur i nieznanych nam jeszcze miejsc. Dzięki temu turysta zdobywa orientację i wiedzę w otaczającej go rzeczywistości przyrodniczej, społecznej i kulturowej. *Funkcja w zakresie rozwoju miasta i wsi i funkcja edukacji kulturowej* przejawia się w tym, że turystyka jest czynnikiem miastotwórczym. Pod jej wpływem zwiększa się liczba ludności stałej oraz sezonowo i tymczasowo zamieszkałej w danej miejscowości, rozwija się sfera produkcyjno – usługowa a także następuje rozwój całej infrastruktury. W płaszczyźnie społecznej zauważyć można zmiany w stylu życia mieszkańców odwiedzanych miejscowości (podnoszenie kwalifikacji i poziomu wykształcenia ogólnego, częstszy kontakt z dobrami kulturowymi, poprawa warunków życia itp.). Turystyka niesie za sobą także wiele *skutków ekonomicznych*, ponieważ jest czynnikiem rozwoju społeczno – gospodarczego miejscowości, przyczynia się do zwiększania dochodów gospodarstw domowych oraz dochodów budżetowych z tytułu podatków, a także stanowi narzędzie zmian w przestrzennej strukturze podziału dochodu narodowego.

(2) K. Przecławski: Humanistyczne podstawy turystyki. Instytut Turystyki, Warszawa 1986, s. 35.

Wiele korzyści ekonomicznych niesie ze sobą *turystyka etniczna* obejmująca podróże zagraniczne związane głównie z miejscem pochodzenia turystów. Poprzez turystykę zagraniczną pojawia się możliwość zaprezentowania polskiej kultury, polskiej gospodarki, osiągnięć nauki na forum światowym, dlatego też często wyróżnia się tzw. *funkcję polityczną turystyki*. Jednakże należy uważać na zagrożenia jakie niesie za sobą szybko rozwijająca się ta dziedzina gospodarki. Mianowicie niekontrolowany rozwój turystyki może doprowadzić do degradacji krajobrazu (ziemi, powietrza, wody, świata roślinnego i zwierzęcego). Dlatego też, jak podkreślała w swoim wystąpieniu dr K. Krzyżanowska, pojawia się konieczność wyodrębnienia *funkcji kształtowania świadomości ekologicznej*.

Znajomość wszystkich szans i zagrożeń związanych z rozwojem turystyki pozwala organizatorom turystyki na umiejętne ich wykorzystanie i zapobieganie skutkom ujemnym. Tym bardziej jest to istotne w przypadku Wileńszczyzny, która zachowała wiele miejsc nie naznaczonych piętnem cywilizacji, liczne za-
bytki przyrodnicze, kulturowe i architektoniczne.

Wileńszczyzna – jako region turystyki – przedstawiona została w drugiej części seminarium. O pięknie i osobliwościach tego regionu mówili w swoich wystąpieniach pracownicy WWSzR w Białej Wacie.

Wileńszczyzna – to południowo – wschodni obszar Republiki Litewskiej w środkowym i dolnym biegu rzeki Wilii i – jak zaznaczył w swoim wystąpieniu M. Treszczyński – w historiografii litewskiej obszar ten określa się jako Litwa Wschodnia. Jej trzon stanowi 5 rejonów administracyjnych: solecznicki, wileński, trocki, święciański, szyrwincki i miasto Włno. Cechą charakterystyczną Wileńszczyzny jest jej wielokulturowość wynikająca z bogatej i ciekawej historii tego regionu.⁽³⁾ Oprócz ludności litewskiej mieszkają tu Polacy, Rosjanie, Białorusini, Żydzi, Tatarzy, Karaimi i in. Obecnie na terenie dwóch podwileńskich rejonów: wileńskiego i solecznickiego Polacy stanowią odpowiednio: 63,5% i 79,6%. Być może dlatego folklor słowno – muzyczny – taneczny Wileńszczyzny jest swoisty i niepowtarzalny. Na przykład wiele jest pieśni polskich znanych i śpiewanych tylko na Wileńszczyźnie. Są też ludzie, którzy pielęgnują polską kulturę, zachowują tradycje i nie pozwalają aby te piękne pieśni wileńskie odeszły w zapomnienie. Jedną z tych osób przedstawiona została przez panią Reginę Grydź w referacie „*Wileńszczyzna*” Jana Mincewicz – skarbiec współczesnej kultury polskiej. Jest nią Jan Mincewicz – twórca sławnego w Litwie, Polsce i innych krajach zespołu pieśni i tańca „Wileńszczyzna”, działającego od 1985 r. W 1989 roku Jan Mincewicz zorganizował po raz pierwszy program folklorystyczny – festyn „Kwiaty Polskie”. Festyn ten stał się już częścią tradycji wileń-

(3) Z historią Wileńszczyzny zapoznaje dokładniej referat M. Treszczyńskiego pt.: „Rys historyczny Wileńszczyzny”, zamieszczony w materiałach seminaryjnych: Problemy rozwoju turystyki wiejskiej na Wileńszczyźnie. Wyd. KCDRRiOW w Poznaniu, Warszawa – Biała Waka 1999.

skiej, odbywa się corocznie w Niemenczynie, pięknym miasteczku położonym nad Wilią.

Jak już wcześniej wspomniano, na Wileńszczyźnie spotyka się wiele narodowości i wyznań. Stwarza to na tych ziemiach swoistą mieszankę kulturową. Można tu spotkać się z ogromnym bogactwem budownictwa sakralnego, zachowanego głównie dzięki tradycjom ludności wiejskiej i jej głębokiej religijności. Waldemar Wiszniewski w swoim referacie „*Zabytkowe drewniane budownictwo sakralne na Wileńszczyźnie*” stwierdził, że najliczniej odwiedzanymi miejscami są Wilno i Troki, co jest wynikiem powierzchownej wiedzy turysty i braku literatury. Dlatego też przedstawił przykłady mniej znanych, aczkolwiek nie mniej cennych, obiektów kultury materialnej wielu narodów (kościóły i kaplice, meczety, cerkwie i moleny).

Oprócz wyjątkowej spuścizny historyczno-kulturowej Wileńszczyzna posiada szczególne bogactwa środowiska przyrodniczego. Sam rejon trocki, przedstawiony podczas seminarium przez Grażynę Gołubowską w referacie „*Walory klimatyczno – zdrowotne i przyrodniczo – krajobrazowe Wileńszczyzny (na podstawie rejonu trockiego)*” wart jest odwiedzin. Jest on arkadią dla naukowców i miłośników flory i fauny. O bogactwie przyrodniczym tego rejonu zadecydowały zbiorniki wodne – 290 jezior, bagna, lasy – 41,3% zalesienia, tereny nadrzeczne – 20 rzek, pola. 18% powierzchni rejonu trockiego stanowią terytoria chronione – parki narodowe, regionalne, przyrodnicze i rezerваты. Podstawową ich funkcją jest zachowanie kultury i przyrody. Takim przykładem jest Trocki Narodowy Park Historyczny.

W chwili obecnej w regionie Wileńszczyzny przeważa turystyka wycieczkowa. Wczasowicze zaglądają tutaj trochę rzadziej, mimo że istnieje wiele możliwości na ciekawe spędzenie czasu. Jedną z nich jest wędrówka „*Szlakiem Doliny Wilii*” przedstawionym przez Anną Adamowicz. Jest to szlak lądowo – wodny polecany zarówno młodym jak i dorosłym, uprawiającym turystyczne „wodniactwo” na łodziach, kajakach i tratwach. Mogą być tu organizowane obozy, ekspedycje naukowe i sportowe.

Część trzecią seminarium zatytułowaną „Z badań i doświadczeń w zakresie regionalizmu turystycznego w Polsce i w innych krajach” prowadziła dr hab. Izabella Sikorska-Wolak – prof. SGGW. W części tej wygłoszono następujące referaty: E. Jachimowicz, K. Krzyżanowska: „*Wiedza o regionie ważnym czynnikiem powodzenia działań agroturystycznych*”, I. Sikorska-Wolak, A. Woronicki: „*Rola turystyki w rozwoju Regionu Kaszub.*”, A. Jaźwińska: „*Bogactwo przyrodnicze i antropogeniczne Doliny Bugu*”, K. Tabor: „*Wykorzystanie naturalnych walorów nieużytków rolnych w agroturystyce*”.

W rozwoju turystyki bardzo ważną rolę odgrywa tzw. regionalizm, który jest ideologią historycznie ukształtowanych zbiorowości terytorialnych, odznaczających się żywą świadomością więzi lokalnych i poczuciem odmienności wzglę-

dem innych zbiorowości. Obecnie w Polsce działa ponad 1300 towarzystw regionalnych, których podstawowym zadaniem jest podtrzymywanie lokalnych tradycji, skupianie ludzi zainteresowanych kulturą, prowadzenie spotkań i odczytów o problematyce społeczno – kulturowej, organizowanie koncertów, wystaw, zjazdów itp. Wszystkie te działania pomagają rolnikom dobywać wiedzę o regionie, która jest niezbędna podczas prowadzenia działalności turystycznej. Działalność regionalnych towarzystw istotna jest nie tylko dla mieszkańców wsi, ale służy także turystom odwiedzającym dany region. Przykładem może być Regionalne Towarzystwo Przyjaciół Trawnik w gminie Trawniki (woj. lubelskie) lub Muzeum Ziemi Krzeszowickiej w Krzeszowicach.

Przykładem wyjścia naprzeciw ruchowi turystycznemu może być działalność gminy Sulęcyno położonej w Regionie Kaszuby. Jak zaznaczyli w swoim referacie I. Sikorska–Wolak i A. Woroniecki władze gminy dostrzegają szansę, jaką niesie rozwój turystyki, czego przejawem są:

1. Inwestycje mające na celu poprawę infrastruktury gminy, takie jak: budowa dróg, szlaków komunikacyjnych, wodociągów, telefonizacja, budowa ekologicznego wysypiska śmieci;
2. Przystąpienie gminy w 1996 r. do Stowarzyszenia „Turystyczne Kaszuby”, zajmującego się promocją regionu;
3. Planowanie opracowania strategii rozwoju gminy pod kątem turystyki. Gmina Sulęcyno charakteryzuje się niekorzystnymi warunkami dla rozwoju rolnictwa natomiast posiada bogate zasoby przyrodniczo – krajobrazowe, które predestynują ten teren do rozwoju turystyki, która może stanowić dużą szansę dla gminy.

Przykładem godnym naśladowania, przedstawionym w referacie dr inż. Kazimierza Tabora, jest odpowiednie wykorzystanie naturalnych walorów nieużytków rolnych w agroturystyce. Wiele gospodarstw posiada tereny, które nie nadają się do użytkowania rolniczego (różne zagajniki, moczary, zabagnienia, jałowe piaszczyste gleby itp.), które odpowiednio zagospodarowane mogą uatrakcyjnić ofertę turystyczną gospodarstwa. Wzorcem może być farma o nazwie ROVES FARM w Wielkiej Brytanii. Stanowi ona tzw. VISITORS CENTRE (Centrum Odwiedzin) prowadzone przez Państwo R.J. Burr. Połowa powierzchni farmy, obejmująca głównie nieużytki, posiada specjalne zagospodarowanie przestrzenne, i tak: na terenie zabagnionym urządzono staw i uregulowano koryto niewielkiej rzeczki oraz nasadzono wiklinę, w suchszych miejscach nasadzono drzewa i wytyczono ścieżki spacerowe, pola uprawne ogrodzone są żywopłotami – co jest powszechnym zwyczajem brytyjskim.

Po wstępnym zapoznaniu uczestników seminarium naukowego z problemami rozwoju turystyki wiejskiej na Wileńszczyźnie i wskazaniu na uwarunkowania sprzyjające temu rozwojowi rozpoczęły się warsztaty terenowe. Odbłyły się

one na czterech lądowych szlakach turystycznych obejmujących region Wileńszczyzny.⁽⁴⁾

Uczestnicy seminarium i warsztatów terenowych stwierdzili, że Wileńszczyzna jako region Litwy dysponuje wyjątkowo sprzyjającymi warunkami rozwoju turystyki wiejskiej. Na podstawie poczynionych obserwacji określono czynniki umożliwiające szybki rozwój turystyki na tym terenie, a także zwrócono uwagę na najważniejsze bariery mogące mieć wpływ na zahamowanie tegoż procesu.

Do czynników stymulujących rozwój turystyki należy zaliczyć:

- możliwość utrzymania stałego (na dość wysokim poziomie) dopływu strumienia turystów zagranicznych, w tym głównie z Polski;
- dobry stan sieci dróg utwardzonych łączących miejscowości i obiekty zwiedzania;
- mozaika etniczna ludności, która sprzyja przyjazdowi turystów zagranicznych.

Do głównych hamulców rozwoju turystyki wiejskiej natomiast można zaliczyć:

- brak bazy noclegowej o odpowiednim standardzie;
- brak przygotowanych profesjonalnie oferentów usług turystyki wiejskiej;
- brak powszechnej edukacji z dziedziny turystyki wiejskiej wśród mieszkańców wsi;
- zbyt mały zakres informacji turystycznej.

Ze szczegółowymi oświadczeniami i wnioskami z I Litewsko-Polskiego Seminarium Naukowego i Warsztatów Terenowych zapoznaje specjalnie przygotowany tekst (opracowanie) Komisji Wnioskowej pod kierunkiem prof. Izabelli Sikorskiej-Wolak. Oświadczenia i wnioski te zostały przekazane wszystkim uczestnikom tego polsko – litewskiego forum dyskusyjnego.

(4) Szlakom tym poświęcony został, zaprezentowany podczas seminarium, podręcznik z geografii turystycznej Zygmunta J. Przychodzenia i Krzysztofa T. Biesalskiego pt.: „*Atrakcje architektoniczne na turystycznych szlakach Wileńszczyzny*” (cz. I Lądowe szlaki turystyczne. Warszawa – Biała Waka 1999).